List 10. **NOVICE** Tečaj XLVIII.

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemaje za celo leto 3 gld. 40 kr. za pol leta 1 gld. 70 kr. za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 10 kr.

V Ljubljani 5. marcija 1890.

Obseg: Razmnoževanje ameriških trt. — Angleško cepljenje trt. — Navodilo o pokončavanji škodljivih mrčesov. — Razne reči. — Vprašanja in odgovori. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Razmnoževanje ameriških trt.

Marsikdo je uže opazoval, kako teško se ukorenijo ameriške trte, ter je bil neprijetno presenečen, ko se mu je vloženih rezanic komaj deseti del prijelo, vse druge so pa zgnile. Izkušali so na razne načine, kako to nepriliko odpraviti, in to z večim ali manjšim uspehom.

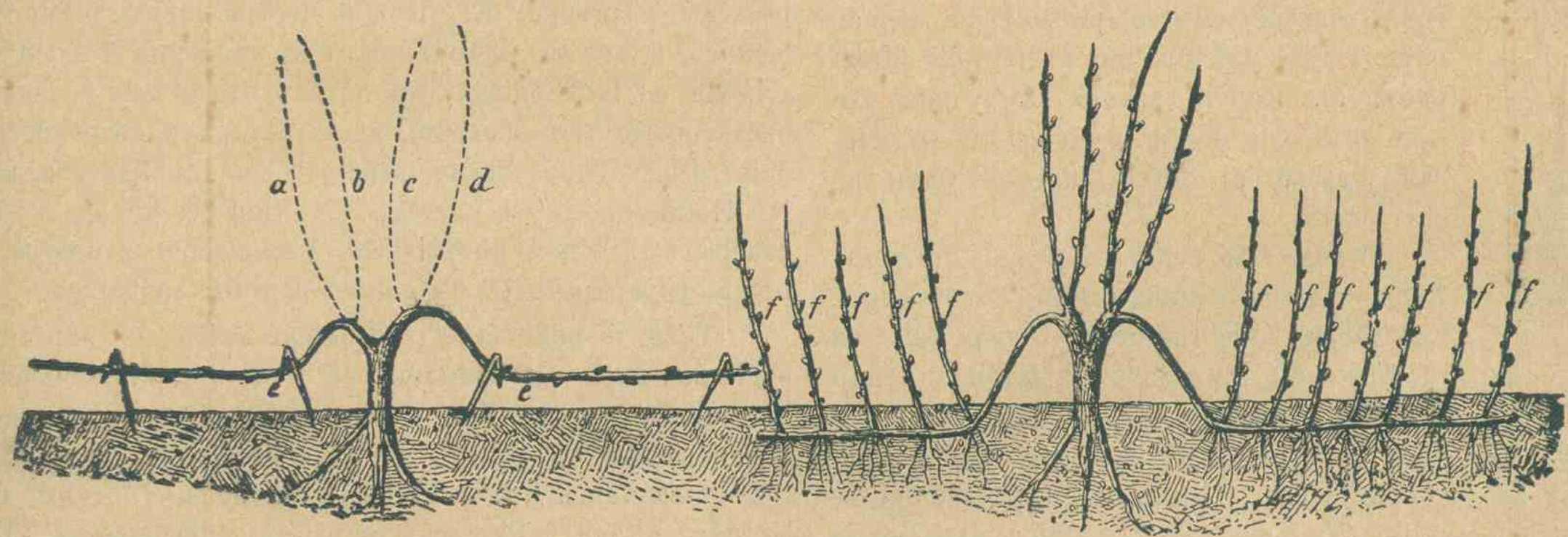

Podoba 1. *Podoba 2.*

N. baron Thümen popisuje v „Allg. Weinzeitung“ neki način, s katerim je mogoče v enem letu lepe ukorenjene in ob enem cepljene ameriške trte vzgojiti. Ta način je neki veliko bolj zanesljiv, nego cepljenje rezanic. Za to vzgojo treba pa starejših, uže rastočih ameriških trt. Mislimo si na pr. ameriško trto, katera je naredila lansko leto štiri močne poganjke *a, b, c, d,* kakor kaže podoba 4. Poganjka *a* in *d* pripognemo spomladi k zemlji, in sicer zato ta dva, ker imata najpirmernejšo lego. Od tal naj bodeta kakih 15 do 20 ⁄m oddaljena ter v tej legi z lesenimi kavlji pritrjena. Vse pope stare trte do *e* na teh dveh poganjkih pa odkrhnemo. Poganjka *b* in *c* pa odrežemo, kakor po navadi.

Kadar so popi pripognenih poganjkov pognali ter naredili 12 do 15 ⁄m dolge poganjke, tedaj izkopljemo pod njima jarek ter ju vanj vtaknemo in zagrebemo z dobro rodovitno ali kompostno prstjo. Trti naj bodeta 6 do 8 ⁄m globoko zagrebeni. Mladi poganjki naj gledajo iz zemlje le s svojimi vrhovi. Nasledek tega dela bode, da se narede pri vsakem poganjku korenine, ki se v dobri prsti kaj hitro razmnože. Pa tudi poganjki *f, f, f,* . . , rasto kaj bujno. (Glej podoba 2.). Meseca junija lahko cepimo te poganjke zelene. Tako cepljenje je zelo zanesljivo, ter zato Dolenjcem prav živo priporočamo, naj se pridno udeležujejo dotičnih tečajev za cepljenje trt v kmetijski šoli v Grmu pri Novem mestu, kjer se morejo takemu cepljenju najlaže in najboljše privaditi. Kakor podoba 2. kaže, vzrastejo do jeseni cep-

ljene in ukoreninjene trte, katere lahko eno od druge odrežemo ter jih kot samostojne rastline vsadimo v vinograd.

Angleško cepljenje trt.

(Ob enem odgovor na 32. vprašanje v „Novicah").

Najboljše cepljenje ameriških rezanic je angleško cepljenje; vsaj do sedaj so izkušeni vinarji ta način najbolj hvalili.

Na angleški način cepimo tako, da odrežemo podlogo na vrhu nad enim očesom poševno in ravno tako tudi cepič spodaj. Na podlogi in na cepiči razkoljemo tikoma nad strženom nekoliko les, tako da imamo na obeh razkolini in klina, katera vtaknemo tako drug v drugega, da sta podloga in cepič kakor iz celega. (Glej podobo 3.). Kolikor bolj enako debela sta podloga in cepič in kolikor bolj enaki sta odrezani ploskvi, tem bolj gotovo je da se cepitev sponese. Kedor tako cepi naj bode zelo vajen, da odreže z enim potegljajem podlogo ali cepič poševno, drugače sta odrezani ploskvi neravni, in cepitev se ne sponese. Napravi si uže poprej, predno cepiš, zalogo cepičev, katere razreži s trtnimi škarjami ali pa kar z nožem na kose po dve očesi. Ves les nad zgornjim očesom moraš odrezati, pod spodnjim očesom pa ga pusti toliko, kolikor ga le moraš, ker na tem lesu je narediti poševno ploskev. Da sta ploskvi na podlogi in na cepiči enaki, naredi najprvo ploškev na cepiči, odmeri isto dolžino na podlogi in odreži potem to. Kedor rezanic kupi, dobi uže tako primerno dolgih, kedor si jih pa dela sam, naj naredi toliko dolge, da imajo po štiri očesa.

Podoba 3.

Kadar sta cepič in podloga pripravljena, zvezati ju treba precej dobro skupaj. Za vezivo rabi najbolje droben motvoz (1 m/ debel.) Da vezivo ne zgnije v zemlji prehitro, namočijo ga nekateri poprej v vodi, v kateri je nekaj bakrenega vitrijola raztopljenega. Cepič priveži k podlogi le toliko, da se je dobro drži; napačno je cepič in podlogo z vezivom popolnoma in tesno oviti. Cepljene trte ne maži s cepilno smolo ali z voskom, ampak pomoči jo v vodeno, mastno ilovico, kakeršna rabi lončarjem.

Navodilo o pokončavanji škodljivih mrčesov.

Glede na zakon z dne 17. junija 1870. l., dež. zak. št. 21, ki veleva županom skrbeti, da si občani čistijo drevje in vrte škodljivih mrčesov in njih zalege, opozarjajo se posestniki, da je najbolje zatirati mrčesjo zalego meseca januvarija, februvarija in začetek marcija. Kmetovalcem, oziroma sadjarjem, škoduje na stotine raznih hrostkov in metuljev, oziroma njih ličink in gosenic; največo kvaro pa jim delajo vsekakor gosenice belinove (belega metulja), prsteničarjeve in še nekaterih drugih metuljev, potem pomladanjski ali majnikovi hrosti (kebri), zlasti pa njih ličinke, imenovane tudi črvi, ogrci in podjedi, katere so naredile 1889. leta poljščini ogromno škodo.

Da je treba metulje loviti in pobijati, razumeva se samo ob sebi, ali tak lov nikdar ne izda toliko in tudi ni tako lahek, kakor snemanje goseničnih mešičkov. Najuspešneje se uničujejo belini, oziroma njih in drugih metuljev gosenice, če dosledno vsi posestniki trebijo z drevja in grmovja njih zalege, zapredke in mešičke. Ako le nekaterji gospodarji trebijo, drugi pa ne, ne pomaga nič, kajti z neotrebljenega drevja pridejo kmalu škodljivci na drugo drevje, in ves trud je bil zaman. Prav je torej, da zakon podpira marnega gospodarja pa s kaznijo preti malomarnežu.

Kako je uničevati goseničnе zalege in zapredke? To se da storiti na dva načina: Ali se potrga z drevja vse listje, ki je izza zime na njem ostalo suho in v katerem je goseničnа zalega, ter se porežejo vsi zapredki, potem pa oboje skupaj sežge, ali pa se po drevji posmode zalege in zapredki.

Najlaži je prvi način. Z nizkega, t. j. pritličnega drevja in z grmovja (zlasti z gloga ali belega trna, kamor posebno rad belin spravlja zalega svojo), moči je z roko ali z nožem hitro posmukati listje ali pa porezati zapredke. K višemu drevju treba prisloniti lestvico, a ker so zapredki najrajši po vejnih koncéh in vrhovih, ni lahko doseči jih, in zato jih je laže z visokih dreves porezati s škarjami, ki se nataknejo na primerno dolg drog. Take škarje prodajata v Ljubljani nožarja N. Hoffmann in J. Juvan, pa tudi c. kr. kmetijska družba v Ljubljani jih priskrbi. Vse otrebke z drevja je potem pazno požgati, da gotovo pogine vsa zalega.

Teže je pokončevati goseničnе zalege in zapredke s plamenicami ali baklami, in tudi draži je ta način. Ravnati je pa tako-le: Pločevinasta (plehasta) posoda ozkega vratu se pritrdi na primerno dolg drog, nalije s petrolejem, in v vrat se vtakne stenj (taht). Če se stenj prižge, lahko je s to pripravo gosenice ter njih zalege in zapredke posmoditi do najviših vršičkov.

Nad vse škodljiv kmetijstvu je majnikov ali pomladanjski hrost. Tega hudega sovražnika je zatorej zatirati na vso moč. Posamezna roka sicer lahko včasi mnogo stori, ali delo je v resnici izdatno in uspešno samo tamkaj, kjer se združijo cele vasi in občine, celi okraji ali cele dežele in skupno ugonabljajo tega kvarljivca.

Majnikove hroste je najbolje pobirati meseca majnika, in sicer se otresavajo z drevja. Ali treba jih je zgodaj zjutraj, predno jih solnce obsije,

ali pa ob mrzlih in oblačnih dneh. Tačas premrli vise po listji, in vsak stres jih pomeče na tla. Pod drevo naj se razgrne kako prostiralo (ruha, plahta ali kaj drugega,) da je lahko mrčes tem hitreje pobirati in da se ni treba za vsakim pripogibati. Nabrane je treba potem kakor koli pomoriti, n. pr. popariti. Ni treba še dostavljati, da kokoši hroste prav rade zobljejo. Z apnom pomešani so jako dober gnoj. Samo ob sebi se razumeva, da jih je treba, kolikor je moči, pokončevati, dokler so še v zemlji ličinke (črvi, ogrci, podjedi). Ali tedaj jih ni lahko tako uspešno zatirati. Tiste seveda, ki pri oranji ali pri okopovanji prihajajo na vrh, tiste je treba sproti moriti. Pekoče solnce jih sicer precej hitro pomori, ali vendar ne kaže prepuščati tega posla zgol njemu. Črvi namreč, začutivši sovražno jim solnce, izkušajo mu uteči, kar se jim večinoma posreči, in sicer tem laže, ker je plug zemljo vzrahljal. Pri oranji naj torej kak otrok s koškom na roci hodi za plugom in naj pobira črve vanj. Doma naj se pa pomečejo kokošim, racam ali svinjam, ki jih vse prav rade jedo. Ako se pa komu ne zdi vredno, nositi jih domov za pičo, vrzi jih konec njive na pot ali sploh na utrta tla, da jih solnce opali, ali pa jih pogazi. To jim je še najgotovejša smrt. Varovati in paziti pa je krta, ki je pod zemljo kmetovalcu najboljši prijatelj. On vedno preži na ogrce in jih ugonablja, in ko bi ne bilo njega pokončavali bi črvi sadeže in žita ubogim poljedelcem ter jim bili v veliko zlo.

Ker je veliko merčesje zalege za drevesno lubadjo, dobro in koristno je zelo, vsako leto po zimi staro lubad odpraskati in deblo potem namazati z beležem od apna in ilovice. Če se primeša beležu še krvi, volovskega žolča in kravjaka, ubrani se drevo tudi zajčjim zobem.

Bodi si pa kmetovalec ali sadjar še tako priden, vsega dela vendar sam ne zmore. Preveč je raznovrstne golazni, ki zna sebe in svojo zalego navadno tako dobro skriti, da je človek niti ne opazi. To velja sosebno o jajcih, ki so največ toli drobna, da jih pregleda tudi najbistrejše oko. Za to delo je treba poleg bistrovidnega očesa tudi telesne gibkosti in spretnosti in neumorne marljivosti. In takih delavcev ima kmetovalec na ponudbo, a kar je še najlepše, nobeden njih ne zahteva plačila, zadovoljni so, ako jih pri delu nihče ne moti. Ti radovoljni pomagači so — ptiči. Zato naj gleda vsak pameten gospodar, da točno zvršuje zakon za varstvo koristnih ptičev z dné 17. junija 1870. l., dež. zak. št. 20, saj ni nobenega drugega zakona tako lahko in brez vsakih ovir izpolnjevati.

Razne reči.

* **Zboljšanje govejega plemena.** Kolike vrednosti je zboljšanje govejega plemena, to dokazuje uradno izvestje angleško o tamošnjem govedarstvu, katero trdi, da se je goved na Angleškem toliko zboljšala v zadnjem desetletji, da proti prejšnji dobi molzejo krave povprečno po 207 litrov mleka več na leto.

* **Krompir ohraniš za jed** zdrav in okusen do novine, ako ga deneš v kako košaro in jo vtakneš za nekaj minut v kotel z vrelo vodo. Tak krompir ne vzkali, ne sčrni in ne uvene ter ostane do poletja okusen.

* **Po travnikih tudi lahko zasajamo sadno ali gozdno drevje.** S tem si izdatno povišamo dohodke. Ali saditi smemo le v posebnih slučajih. Priznavati je sicer, da drevje manjša množino sena; toda po krajih, koder pomanjkuje sadja ali tudi lesa za kurjavo, in če je dotična zemlja sposobna za sadno drevje, je vendar umno tako ravnanje, ker sadje, katerega dobivamo, dobro povrača, kar manj sena nakašamo. Posebno bi priporočali, po obrežjih, ob travnikih, ali če čez travnik peljejo ceste, ob njih straneh zasajati primerno drevje. Prav slabi in revni travniki dajo veče dohodke, če na nje zasadimo nekoliko dreves, katera obsekujemo nad glavo. Pod takim drevjem dobivamo še dovolj krme, in če sicer nimamo gozda, tudi potrebnih drv za domačo kurjavo.

* **Sadje na špalirji**, ki stoji tam, koder hodi mnogo ljudi mimo, ne obstane rado na drevji, ker ga kmalu pokradejo. Za taka mesta so najboljše hruške, ki se omlade in so za jed šele dolgo po trgatvi, t. j. tiste, ki zore šele v shrambi. Take in ob enem tudi zelo fine vrsto so: Dielovka, nova krasanka, esperenovka in pastorka.

* **Mesečno retkvico** le tedaj lepo pridelaš, ako je ne seješ pregosto. Uže od pričetka moraš skrbeti, da ima vsaka rastlinica dovolj prostora, zato setev precej razredči, kadar seme vzkali. Ako se ravnaš po tem navodilu, imel bodeš vedno lepo retkvico.

Vprašanja in odgovori.

Vprašanje 47. Imam mlado kobilo, katera zjutraj pa tudi po dnevi pokašljuje, menim, zato, ker so jo nekoč vročo napojili. Kako je odpraviti ta kašelj? (D. L.)

Odgovor: Kašelj je redkokedaj bolezen sama za se, ampak nasledek kake druge bolezni v sapniku ali v dihalih sploh. Mnogokrat se začne s kašljem naduha. Iz tega vzroka Vam prav zelo priporočamo svéta iskati pri živinozdravniku. — Kašelj olajšate konju, ako mu skrbite za primerno klajo in pijačo ter za primerno ravnanje. Hlev ne bodi mrzel, a tudi ne vroč, konj bodi zavarovan proti mokroti in mrazu ter naj nikdar ne dobi mrzle pijače. Prah in veter sta za takega konja tudi napačna. Za krmo služi kašljajočemu konju prav dobro korenje, otrobi na mlačni vodi itd. Za zdravila služijo sladaste in sluzne reči, kakor na pr. sladke koreninice, kuhan ječmen, lanena moka itd.

Vprašanje 48. Kje bi dobil kozje pleme, ki bi bilo zelo mlečno? Ali so domače (kranjske) koze dobre, in kako jih je krmiti, da ostanejo zelo mlečne? (J. D. v P.)

*

Odgovor: Naše domače koze so izvrstnega plemena, ter jih zunaj dežele bolj cenijo nego doma. Posebno dobre koze so v Zatiškem in Žužemberškem okraji. Koza je glede krme enaka kravi, le manj izbirčna je ter tudi ob slabejši krmi še vedno dobro uspeva. To je pa gotovo, da toliko bolje molze, kolikor boljšo in tečnejšo krmo dobiva.

Vprašanje 49. Ali je „zborovska rž", katero Rambousek priporoča, dobra in ali bi ugajala za Gorenjce? (Fr. Š. v Š.)

Odgovor: Zborovska rž Vam priporočamo iz svoje izkušnje. Ta rž bode gotovo dobro uspevala na Gorenjskem, ker je doma iz kraja, ki ima dokaj neugodnejše podnebje nego Gorenjsko.

Vprašanje 50. Ali bode družba prodajala ob prihodnji dražbi plemenske govedi beljanskega plemena tudi breje junice? (Fr. Š. v Š.)

Odgovor: Družba uže nekaj let sem ne prodaja več ni junci, ni krav, ampak same bike. To ravnanje je popolnoma pravo, ker s tistim denarjem, katerega stoji junica, kupi se lahko bik, ki neprimerno več koristi za zboljšanje govedi domače nego junica.

Vprašaje 51. Nekatera moja sesajočá jagnjeta zgrabi kar hipoma krč, trese jih in zvija, in slednjič poginejo. Raztelesitev ne pokaže razen nenavadno velikega žolča in mehurja, nič posebnega. Kaj je vzrok tej bolezni in kako zdraviti od nje? (M. T. v Z.)

Odgovor: Bolezen, katero popisujete, je hromota jagnjet, ki se raznovrstno pojavlja, a je vedno v tem enaka, da jagnjeta pridejo ž njo uže na svet. Bolezni torej ni zdraviti pri jagnjetih, ampak pri brejih ovcah. Vzroki belezni so: Pretečno krmljenje brejih ovac, zlasti hitra menjava slabe krme z dobro, — predno se ovce obreve, pomanjkanje apna v krmi, premehkužno ravnanje z ovcami itd. Slaba jagnjeta seveda prej obole, nego krepka. Bolezen se posebno rada pokaže, ako se jagnjeta prehlade. Kadar jagnje oboli, ni dosti več narediti, boljše je pri brejih ovcah gledati na pravilno ravnanje. Iz povedanega je razvidno, kako je z ovcami ravnati, da ne obole, razen tega je pa dobro, krmi dodajati koščene moke ali katere druge apnene spojine.

Vprašanje 52. Ali bi bilo dajati odstavljenim teletom fižola namesto ovsa? (J. K. župnik pri Sv. M.)

Odgovor: Primerno množino kuhanega fižola lahko dajete teletu, a z ozirom na to, da ima fižol dvakrat toliko dušilkovih snovi v sebi kakor oves, morate pomisliti, da se tele ob preobilem fižolu zelo zdebeli, kar je dobro, če ga prodaste v mesnico, pa slabo, ako je za pleme določeno. Fižol mora biti seveda kuhan kakor oves.

Vprašanje 53. Imam ilovnato njivo ob senčni strani, na katero bi rad sejal lucerno in travo. Ali bi taka setev uspevala? (M. D. v P.)

Odgovor: Ako je njiva dobro obdelana in primerno gnojna, gotovo bode lucerna, s travo pomešana, dobro uspevala, če je tudi lega bolj senčna.

Vprašanje 54. Imam hrušev mošt, ki je uže štiri leta star. Mošt se sme meriti z vsakim vinom, bil je vedno čist kot voda in vsako leto pretočen. Pred mesecem dni sem pa zapazil, da je postal kalen in tudi dober okus je izgubil. Kaj je vzrok temu in ali je kaj pomoči? (F. A. v P.)

Odgovor: Natančen odgovor bi Vam mogli le dati, ako bi vino videli, oziroma pokusili. Ker je pa Vaš mošt star in je bil dosedaj dober in čist, lahko skoraj za gotovo rečemo, da je zbolel za boleznijo, katero so povzročile glive v njem. Ta bolezen se posebno rada pokaže pri sadnemu vinu, zato pa mošt tudi povsod porabijo v prvem ali vsaj v drugem letu. Vzrok bolezni so, kakor smo rekli, glive, ki pa tem prej nastopijo, kolikor manj je bilo vino pretakano. Enkrat na leto mošt pretočiti je premalo, vsaj trikrat ga je treba. Pomoči pa sedaj prav za prav ni nobene, in prej če mošt porabite (ako je sploh še raben), tem boljše bode.

(Dalje prihodnjič.)

Poučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

155.

O škodljivosti termitov.

Vsi potje zunaj gnjezda vodijo k hrani. Za vojnike in delavce, kateri po teh potih hodijo, zná se, da jim je glavna hrana les, a poleg jim gré v slast tudi druga bilinska hrana. Kako se prehranjuje kraljevski par in slabotna deca, to nam ni poznato. Ni dvojbe, da za nje skrbé delavci, ali kako, tega ne vemo.

Termiti so v južnih krajih radi velike svoje požrešnosti silna nadloga. Človeku samemu ne storé nič takega, ali mu kvarijo imovino. Izjedó mu obleko in knjige, pohištvo in ves les na hiši, in to tako brzo in tiho, da jih človek še le tedaj opazi, kedar se mu streha na glavo podere. Oni se v lesene reči zavlečejo s krivne strani, pa jih vse izjedo, pustè samo tanko zunanjo skorjo. Ako hočejo izjesti mizo v sobi, lotijo se na tleh tistega mesta, kjer noge stojó. Tako se skrivaj zavlečejo v mizo, kmalu jo izjedo tako, da ostane samo zunanja skorja, tanka kot popir. Miza stoji tako dobro, da bi človek niti ne pomislil, da jo more najlahnejši sunek podreti in zdrobiti. Ako je na mizi stalo ovočje, tudi ono je izjedeno znotraj, in tudi tu so prišli vanj tam, kjer se mize dotiče. Na ta način izjedo termiti vse leseno pohištvo, tudi brodove.

V Nubiji čuvajo ljudje stvari pred termiti tako, da jih polože na deske, ki visé na vrvi od podstrešja. Po drugih krajih postavljajo noge od pohišnega orodja v posode, ki so z vodo nalite. Taschenberg omenja, da nek Arabec, ki je noč prespal na termitnem gnjedzu, zjutraj ni imel nič obleke na sebi; termiti so mu po noči vso izjeli. D' Escayrac de Lauture pripoveda v svojem potopisu iz Sudana, kako se pred termiti ne more obvarovati ne koža, ne meso, ne popir, ne knjige, ne obleka, ne obutev. V enej noči so mu izjeli vezan zemljepisni atlas, in to tako, da se od zunaj ni čisto nič poznalo. Forbes je imel več tednov svoj stan zaprt, in kedar se je povrnil domov, videl je, da so mu termiti veliko pohištva izjeli. Po zidovih je našel tanke zidane cevi, ki so vodile do slik. Steklo na slikah je bilo vse motno, in Forbes je hotel obrisati. Ali kako se je začudil, ko je videl, da je steklo k zidu prilepljeno, in da je slika, deska, okvir vse izjedeno. V gorenjem Egiptu morajo ljudje često svoje izjedene stanove ostaviti, pa se drugej naseliti. V Indiji so termiti prava nadloga. Prekrasno guvernersko palačo v Kalkuti so izjeli termiti do celega, zavlekli so se v angleški brod Albion in izjeli tako, da so ga morali podreti. Na francoskem otoku Isle de France ne morejo lesa dosta zavarovati pred termiti. Ko je hotel nek uradnik utajiti veliko poneverjenje hlodov v državnem magazinu, podtaknil je vse to zloglasnim termitom. No minister je slutil goljufijo, in poslal je uradniku polno škrinjo pil, da ž njimi v bodoče odpili zobe požrešnim termitom. Isto nadlogo s termiti imajo v Bengalskej in v južnem Kitaju. Humbold pripoveda, da so v južnej Ameriki zelo redke knjige, ki bi bile starejše od 50 let, kajti termiti jih ne pusté na miru. V mnogih krajih imajo spise in knjige v posebnih škrinjah zaprte.

Termiti niso prizanesli niti samej Evropi. V Schönbrun so se doselili termiti pred kot ne iz Brazilije, od koder so jih z biljem zanesli. Na steklenih vrtovih so izjeli lesnino tako, da so 1839. l. morali največje poslopje podreti.

Po Italijanskej, Španjolskej in Francoskej živi termit, ki so ga pred kot ne z južnih krajev zanesli. Na Francoskem je napravil uže veliko škode. Zlasti mnogo je trpelo mesto Rochefort. Tu so termiti uže dolgo gospodarili, preden so jih zapazili; podrla se je neka hiša nenadoma, in tu so prišli na sled, kako so se termiti po vseh obližnjih hišah zaredili. V državnem magazinu so bili izjedeni vsi hrastovi trami, ki so bili pripravljeni za gradnjo vojnih brodov. Ko so pregledali javna poslopja, povsodi so našli termite, in arhiv cesarske mornarice so morali sedaj spraviti v kovne skrinje. Nekemu kovaču se je začelo nenadoma udajati nakovalo pod udarci. Pogleda in naleti na celo družino termitov Brod „le Genois“ so morali podreti, ker so se v njem termiti naselili. Enakih nadlog se je zgodilo v Francoskej mnogo.

V južnih krajih se maščujejo ljudje nad termiti s tem, da jih jedo. Odpirajo gnjezda in porivajo v odprtine slamo. Razjarjeni vojniki se zagrizejo v slamo in se dado tako iz gnjezda potegniti. Drugi kopljejo jame na onih mestih, koder držé podzemni hodniki, zalijejo jih z vodo, v katero potem popada premnogo termitov. Črnci v južnej Afriki imajo termite tako radi, da se jih ne morejo dosta najesti. Pržé jih kot kavo. Indijanci mešajo termite v moko in pekó kolače, o katerih trdijo, da so jako tečni. Na Javi prinašajo termite na trg, a z mladimi ličinkami hranijo ptice, kakor pri nas z mravljinskimi jajčeci. Svežih termitov ne jedo nikjer, ker se od njih dobi driska, za katero utegne človek tudi umreti.

Omenili smo uže, da pritisnejo mnoge žužkožrne živali, kedar termiti odrojijo. Imamo tudi živali, katere pod zemljo lové termite. Tako je poznati mravljinčar nepravo imé dobil, ker večinoma živi od termitov, ne od mravelj. Isto tako se hranijo njegovi rojaki po največ s termiti. Ako omenimo tudi še tega, da termiti vrlo brzo uničavajo in odpravljajo vso bilinsko trohnobo, povedali smo vso korist, ki jo nam napravljajo.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Iz deželnega zbora kranjskega.

Poročilo finančnega odseka o vravnavi učiteljskih plač po javnih ljudskih šolah.

(K prilogi 53.)

(Dalje.)

Razun že naštetih prememb deželno-odborovega načrta mi je še omenjati, da je finančni odsek v § 3. besede „v sporazumu z deželnim odborom“ spremenil v besede: „zaslišavši predno deželni odbor“. To se je zgodilo zaradi tega, ker se vlada strogo drži načela, da ustanovitev učiteljskih služeb in njih razvrstitev v razne plačilne vrste spada edino le v področje deželne šolske oblasti; finančni odsek se je toraj bal, da bi se s tem zakonom ne zgodilo nekaj enacega kakor z zakonom glede oskrbovanja in plačila za verski pouk, in da bi ne zadobil Najvišjega potrjenja, ako bi sprejeli določbo, da deželni šolski svet zvršuje ustanovitev in razvrstitev učiteljskih služb v sporazumu z deželnim odborom.

V § 10. se je med paragrafe, ki so po tem zakonu razveljavljeni, vtaknil tudi § 22. zakona z dne 29. aprila l. 1873., ker se tudi ta paragraf s tem zakonom razveljavi.

V finančnem odseku se je pri pretresanji tega paragrafa povdarjalo, da bi bilo prav in koristno, ako bi imeli vse šolske zakone v skupni knjižici tako natisnjene da bi se že iz natisa sprevidilo, kateri paragrafi so razveljavljeni, kateri prenarejeni ali dopolnjeni; zato se

priporoča slavnemu zboru na koncu tega poročila natisnjena resolucija.

Finančni odsek toraj predlaga:

Slavni deželni zbor naj sklene:

1.) Priloženi načrt zakona, s katerim se nekatera določila deželnih zakonov z dne 29. aprila l. 1873. dež. zak. št. 22 in z dne 9. marcija l. 1879. dež. zak. št. 13, prenarejajo, oziroma dopolnjujejo, se odobri.

2.) Deželnemu odboru se naroča, da zadobi Najvišje potrjenje temu zakonu.

S tem so rešene peticije ljudskih učiteljev štev. XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, LIV, LV, LXVIII, XCI, CI, CII, CXXX.

Resolucija:

Deželnemu odboru se naroča, da naj skrbi za skupno izdajo vseh deželnih šolskih zakonov v taki obliki, da bode iz natisa razvidno, kateri paragrafi so razveljavljeni, kateri prenarejeni ali dopolnjeni.

V Ljubljani 12. novembra 1889.

Murnik, načelnik. **Klun**, poročevalec.

Zakon

z dne . . . . . .

s katerim se nekatera določila deželnih zakonov z dne 29. aprila 1873. l. dež. zak. št. 22, in z dne 9. marcija 1879. l. dež. zak. št. 13, prenarejajo, oziroma dopolnjujejo.

Po nasvetu deželnega zbora Svoje vojvodine Kranjske — v delni prenaredbi, oziroma dopolnitvi deželnega zakona z dne 29. aprila 1873. leta, dež. zak. št. 22, o uredbi pravnih razmer učiteljstva na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske, kakor tudi deželnega zakona z dne 9. marcija 1879. leta, dež. zak. št. 13, s katerim so se prenaredila, oziroma dopolnila nekatera določila deželnega zakona z dne 25. februvarija 1870. l., dež. zak. št. 11, o šolskem nadzorstvu, deželnega zakona z dne 29. aprila 1873. l., dež. zak. št. 21, o uredbi ustanavljanja vzdržavanja in obiskovanja javnih ljudskih šol v vojvodini Kranjski in deželnega zakona z dne 19. aprila 1873. l., dež. zak. št. 22, o uredbi pravnih razmer učiteljstva na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske — ukazujem tako:

§ 1.

Kategorija podučiteljev (podučiteljic) na javnih ljudskih šolah na Kranjskem je odpravljena.

§ 2.

Učiteljske službe na vseh javnih občnih ljudskih šolah so razdeljene v štiri plačilne vrste, in to:

v učiteljske službe I. vrste s 700 gld.,
„ „ „ II. „ „ 600 „
„ „ „ III. „ „ 500 „ in
„ „ „ IV. „ „ 450 „
letne plače.

Letna plača začasno nameščenih učiteljev (učiteljic), kateri (katere) se smejo uporabljati v učiteljskih službah vsake plačilne vrste, določena je s 360 gld.

§ 3.

Od skupnega števila učiteljskih služeb dežele Kranjske jih spada na I. vrsto pet odstotkov, na II. vrsto deset odstotkov, na III. vrsto petintrideset odstotkov; ostalih petdeset odstotkov je učiteljskih služeb IV. vrste.

Ustanovitev učiteljskih služeb, kakor tudi razvrstitev, t. j. določitev njih plačilnih vrst izvrši deželnošolsko oblastvo, s sporazumu predno deželni odbor, in to z ozirom na važnost posameznih šol, na odgovornost z učiteljskim mestom združene službe in na krajne razmere dotičnega stajališča.

To razvrstitev je vsakih 10 let pregledati; vendar zategadelj med tem časom popravki iz važnih vzrokov niso izključeni.

§ 4.

Stalno nameščeni učitelji (stalno nameščene učiteljice) imajo po preteku vsakih petih let, katera so prebili v nepretrganem in z dobrim uspehom združenem službovanji na kakšni javni ljudski šoli, do izpolnjenega 30. službenega leta pravico do službenostarostnih doklad, katere znašajo pri učiteljskem osobji meščanskih šol po deset odstotkov tistočasne letne plače, pri učiteljskem osobji na ostalih ljudskih šolah pa brez ozira na letno plačo po 40 gld.

Šteti se začne prvo petletje, in sicer brez razločka, če je službeni čas prebit na Kranjskem, ali v kakšni drugi v državnem zboru zastopanih kraljevin in dežel, z dnevom prve stalne namestitve; štetev vsakega sledečega petletja se ravna po naprejšnjem.

Priznavati službeno-starostne doklade pristaje okrajnim šolskim oblastvom, v mestu Ljubljani mestnemu šolskemu svetu.

§ 5.

Vsak voditelj (vsaka voditeljica) javne ljudske šole ima pravico do najmanj iz dveh sob in iz potrebnih stranskih prostorov obstoječega stanovanja, katero je, ako možno, odkazati v šolskem poslopji. Kadar se mu takšno stanovanje ne more dati, gré mu stanarina (odškodnina, katero je pri ravnateljih meščanskih šol odmeriti z 20 odstotki njih tistočasne letne plače, pri voditeljih (voditeljicah) občnih ljudskih šol pa v Ljubljani s 120 gld., zunaj Ljubljane z 80 gld.

Stalno nameščeno moško učiteljsko osobje na javnih ljudskih šolah v Ljubljani dobiva stanarino, katera je določena za učitelje meščanskih šol s 15 odstotki njih tistočasne letne plače, za učitelje občnih ljudskih šol pa v I. in II. plačilni vrsti s 100 gld., v III. in IV. plačilni vrsti z 80 gld.

Ostali učitelji imajo pravico do prostega stanovanja ali do stanarine samo tedaj, kadar so imeli pravico do tega že pred veljavnostjo tega zakona.

Stanarine za učiteljsko osobje na javnih ljudskih šolah v Ljubljani plačuje normalno-šolski zaklad, za šolsko osobje zunaj Ljubljane pa jih plačujejo dotične občine.

(Dalje prihodnjič.)

Naši dopisi.

Z Dunaja dne 3. marca. V državnozborskih krogih opazuje se živahno gibanje, deloma zarad predstoječih razprav o državnem proračunu, deloma zarad razprav o zakonu zarad verske šole v gosposki zbornici, dalje tudi zarad zemljišno odveznega zaklada gališkega, kateri je v budgetnem odseku že sprejet.

Zemljiško-odvezni zaklad gališki je še bolj zamotan, kakor marsikateri drugi, katere je pred leti imela v državni upravi in za katere je državna uprava poberala premale naklade tako, da je koncem določene dobe, ko bi moralo biti že vse poplačano in poravnano, ostal deželam velikanski dolg. V Galiciji bilo je pa še to posebno, da je vlada leta 1848 s političnih ozirov s posebnim patentom kmetom odpustila plačevanje na nje spadajoče tretinje doneskov posebno s tem namenom, da se pri uporu onega leta niso pridružili grajščakom. To je uzrok, da je v Galiciji narastel zemljišno-odvezni dolg že nad 70 milijonov. Naravno je tedaj, da se dežela stanovitno brani pripoznati in prevzeti ta velikansk zgol po tedanji vladi pouzročen dolg. Vrh tega je pa dežela tako obremenjena, da že tako poleg nad 100% znašajočih nakladah, ne more plačevati tudi še oni velki, brez njene krivde nastali dolg. Po vladnem predlogu ima se sedaj, da stvar pride enkrat do kraja, oni dolg odpisati, ob enem pa imajo tudi prenehati državni doneski za ta zaklad.

Levičarji so minulih 10 let, odkar se to vprašanje plete, iz političnih ozirov stanovitno nasprotovali vladnemu namenu, na desnici pa se je tudi odlašalo z rešitvijo tega vprašanja. Sedaj pa poljski klub, v tej dobi v veliki večini konservativen, zatoraj tudi zanesljiv zaveznik desnice, želi to vprašanje dognati deloma za to, da more prelčiti svoje deželske dolgove in vrediti svoje denarno gospodarstvo, deloma pa tudi z ozirom na predstoječe volitve, pri katerih bi bilo sicer mogoče, da jih prekosi tam mlado-poljska liberalna stranka, katera bi se gotovo pridružila nemškim liberalcem v državnem zboru.

Pa vsled nemško-češke poravnave nastalo je tudi med levičarji, hrepenečim po večini in vladi, drugače mnenje. Danes že nihče ne dvomi več, da združena levica v slučaju, ko bi se stara večina pritem vprašanji krhala, takoj in brez pogojev priskoči na pomoč Poljcem in vladi, ker je prepričana, da si s tem kupi hvaležnost njihovo in levičarjem povoljne posledice pridejo same po sebi. To je sedajno stanje tega vprašanja.

Šolsko vprašanje plete se sedaj v gosposki zbornici in kakor se vkljub skrivnostnem posvetovanji čuje — neugodno.

Govori se, da vlada vsaj sedaj namenoma zaulačuje rešitev tega vprašanja, ker ima deloma strah pred hudimi borbami v posledici tega vprašanja, izrekoma pa sedaj, ko hoče levičarje v ta namen ohraniti pri dobri volji, da izvrši češko-nemška poravnava v češkem deželnem zboru in potem še v državnem zboru, v kolikor spada v njegovo področje.

Naučni minister izrekel se je baje v odseku, da vlada nikakor ne odstopi od načel izraženih v njenem načrtu in ako je tako, je že sedaj skoraj gotovo, da se vladni predlog odkloni soglasno, od druge strani pa se čuje drugi glas, trdi se namreč: vprašanje je versko in zato pristaja vodstvo pri njem škofam ki so trije v odseku, in katerih eden, namreč kardinal Schönborn, prihaja ravno z Rima, kjer mu je bilo mogoče posvetovati se tudi o tem predmetu.

Potem še le se pripoveduje, bode vladi, poznajoči mnenje poklicanih cerkvenih krogov, mogoče odločiti se za konečne svoje sklepe.

Pri takih razmerah se kaže, da se levičarji ne vesele brez uzroka, da je sedaj verska šola odložena za dalj časa in da bi ji le nove volitve v državni zbor mogle pomagati v boljši vspešnejši tir.

O levičarjih, izrekoma onih židovsko-brezverskih, pripoveduje se, da hočejo vse svoje sile napeti, dopustiti ako treba, vsake druge koncesije, nikakor pa ne ako bi imelo tudi veljati obstanek države, ne dopustiti verske šole.

To dokazuje po eni strani velikanski pomen verske šole v življenji narodov, na drugi strani pa tudi znači vsaj glede nekaterih dežel, prave namene liberalnih krogov pri vzdržavanji tako imenovane „nove“ šole.

Iz Ljubljane. — Deputacija slovenskih poslancev imela je minulo nedeljo zaupni razgovor z vlado gledé šolstva za Slovence.

— **Petdesetletnice** dunajskega obrtnega društva, ki se je praznovala tri dni počenši z 28. februvarjem, vdeležila se je tudi deputacija kranjske trgovinske zbornice, za katero so se prostovoljno oglasili gospodje členi zbornice Hren, Zupančič in Baumgartner.

— **V Celovcu** se snuje katoliško politično društvo „Straža“. Gotovo je to srečna misel, ker tako društvo poleg podružnic sv. Cirila in Metoda, poleg slovenskih posojilnic in čitalnic, najbolje zamore reševati veliko nalogo: buditi in vzdržavati slovensko narodno zavest v deželi, v kateri Slovenec nima nasprotnika le v Nemcu, temveč tudi v sredi onih krogov, katerim je sveta dolžnost nepristransko varovati pravice ene in druge narodnosti. Provnestiroj Schmid, monta K. S. Kalu, etc.

Mi le želimo, da novo društvo deluje pogumno in vstrajno, v obliki zmerno, v stvari sami pa odločno.

— **Mestni odbor ljubljanski** zboroval je minuli petek in je pritrdil predlogu županovemu, da v imenu mestnega zastopa čestita poslancu grofu Hohenwartu k njegovemu odlikovanju z velikim križem Leopoldovega reda. Dalje se je dovolila svota 50.000 gld. za prevzetje prvotnih delnic za dolenjsko železnico.

— **Gospod Jaka Zabukovec**, dosedaj računski preglednik, imenovan je za računskega svetovalca in načelnika računskemu oddelku.

— **Gospod deželni gozdni nadzornik V. Gol** odlikovan je z viteškim križem Franc Jožefovega reda. Znano je, da njegovo neumorno prizadevanje izdatno pripomore k povzdigi gozdoreje v deželi in v pogozdovanje Krasa v Logaškem in Postojnskem okraju. Veseli pozdravljamo toraj to zasluženo odlikovanje!

— **Koncert družbe Slavjanski-jeve** bode jutri večer v redutni dvorani. Kolikor se čuje, bode prav teško dobiti vstopnico vkljub visoki vstopnini.

— **Okrajna bolniška blagajnica ljubljanska.** V dobi sedmih mesecev obolelo je 509 blagajničnih udov, izmed teh 455 moških in 54 ženskih. Umrlo je 10 udov, med temi 2 ženski. Izplačalo se je bolniščine 3057 gld. 33 kr., bolniških oskrbovalnih troškov 505 gld. 80 kr., voznina 60 gld. 91 kr., zdravniških troškov 1207 gld. za zdravila 676 gld. 23 kr., pogrebščine 132 gld. za kopelji 32 gld. 95 kr., za terapeutične pripomočke 20 gld. 38 kr., in za obeznino 18 gld., torej skupno 5700 gld. 60 kr.

† **Gospa Marija Zamida** rojena Rosina, soproga gospoda deželnega svetovalca Zamide, je včeraj jutro, še le 29 let stara, umrla po daljni bolezni. Pogreb bode danes popoludne ob 5. uri.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — V včerajšnji seji državnega zbora razpravljal se je na dalje zakon o vredjenji, oziroma povikšanji kongrue za kurate, katerih samostojnosti država še ni priznala, za 100 gld. (od 300 na 400 gld).

Pred razpravo dnevnega reda, predlagal je dr. Poklukar, po naročilu davkovskega odseka, da naj zbornica pritrdi, da se poročilo odsekovo o prenaredbi zakona gledé hišnega davka vrne v ta namen, da o tem poroča z novega.

Pravi namen tega koraka je ta, da odsek sedaj predloži načrt zakona gledé oprostenja hišno razrednega davka pri onih hišah, katere so, ali večinoma ali popolnoma prazna. Zbornica pritrdila je predlogu načelnika davkovskega odseka in sedaj bavil se bode pododsek za hišni davek z načrtom zakona v ta namen, in nadejati se je, da zbornica pride v tej zadevi do konečnega sklepa še v tem zasedanji.

Šolska komisija gosposke zbornice se je za sedaj razšla in ne bode nadaljevala posvetovanja. Škofje odpotujejo domu.

Češka. — S Prage naznanja se odgovor dr. Riegerjev na mladočeški manifest. Odgovor pravi: Češki členi dunajskih konferenc niso bili zadosti vsegamogočni, da bi bili mogli vresničiti vse ideale češkega ljudstva, ker se je druga narodnost v svoji složnosti nasproti razdvojenosti češke narodnosti marsičemu upirala, marsičemu tudi vlada. S temi faktori, katerih mladočehi ne vidijo, moralo se je računati. Nasproti mladočeški agitaciji, katera bi mogla za češki narod postati osodepolna, je dolžnost vsakega razumnega češkega politika, zato skrbeti, da vsled tega nastala nevarnost potom sprave odstrani in narodni razpor poravna.

Ogerska. — Deželni zbor še vedno kaže staro lice, vsak dan budgetne razprave prinaša ministerskemu predsedniku Kolomanu Tisza novih napadov, surovosti in sramotenja od strani opozicije. Videti je, kakor bi bilo v zbornici ne le vse dopuščeno, temveč tudi, kakor da bi mnogo ogerskih zastopnikov ne razumelo onega, kar loči po vsem svetu olikanca od neolikanca.

Nemška imela je dné 20. minulega in pa dné 1. in 2. tega meseca državno-zborske volitve, katere so razbile dosedanjo tako imenovano kartelsko večino. Dokončani izid sicer v tem trenutku še ni znan, toliko pa je gotovo, da najmočnejši ostane klub središča (katolikov) pod vodstvom Windhorst-ovim, izdatno pomnožilo se je število socijal-demokratov.

Ta za Bismarka gotovo nepričakovana prememba, dala je tudi njemu, ki se je že pripravljal za svoj pokoj, — da sedaj vendar še obdrži vodstvo nemške politike.

Sme pa se trditi, da je izid volitev soglasen odmev onih izjav, katere so se pri raznih prilikah čule iz ust cesarja Viljema II.

Vse kaže, da se nemška prihodna politika dejansko bolj približava avstrijski politiki (brez Ogerske) in da bi to znalo na korist biti našim konservativnim načelom. Z Berolina prihajajo od tamošnje borze že nekaj dni prav Job-ove poročila o polomu, kateri je zelo podoben onemu, ki je bil pri nas leta 1873. — Od tod tudi prihaja, da so tudi naši državni papirji padli v ceni za približno pol goldinarja na sto.

Francoska. — Videti je, da je razpor v ministerstvu zavolj princa Orleanskega dobil svojo žrtev, odstopil je minister notranjih zadev in naslednik mu je postal mož skrajne stranke. Nekateri prerokujejo, da je to začetek odstopa vsega ministerstva.

Laška. — V ponedeljek praznoval je sveti Oče svoj 80 rojstni dan, sprejel je čistitanje kardinalov in na to je odgovoril, da ga dan opominja, da so šteti njegovi dnevi, pa dokler živi, delal bode za prostost in neodvisnost sv. cerkve ter učil po svoji dolžnosti vse narode. Baviti se hoče sedaj z socijalnim vprašanjem in pa s časništvam.

Odgovorni urednik **Gustav Pirc.** — Tisk in založba: **J. Blasnikovi nasledniki.**